

ТАРАС Г. ШЕВЧЕНКО

ПРОРОК УКРАЇНИ

1814 – 1861 – 1961

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО

*9 III. 1814

*10 III. 1861

І МЕНЕ В СІМ'І ВЕЛИКИМ,
В СІМ'І ВОЛЬНИКІ, НОВІМ.
НЕ ЗАБУДЬТЕ ПОМ'ЯНУТИ
НЕ ЗЛИМ, ТИХИМ СЛОВОМ!

Т. Г. Шевченко

“ЩОБ СЛОВО ПЛАМЕНЕМ ВЗЯЛОСЬ!”

Благословенная в женах
Святая, Праведная Мати
Святого Сина на землі,
Не дай в неволі пропадати,
Летучі дні марно тратить,
Скорб'ящих радостя! Пошли,
Пошли мені святе слово,
Святої правди голос новий,
І слово розумом святим
І оживи і просвіти!
Ти, Мати Бога на землі,

Ти сльози матері до крові,
До каплі виллила. Ридаю,
Молю ридаючи: пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило
І на Україну понеслось,
І на Україні святинь
Те слово — Боже кадило,
Кадило істини! Амінь.

Тарас Шевченко

П С А Л М И

Блаженний муж на лукаву
Не вступас раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде,
А в законі Господньому
Серце його й воля
Навчаться, і стане він,
Як на добрім полі,
Над водою посажене,
Древо зеленіс,

Плодом вкрити: так і муж той
В добрі своїм спіс.
А лукавих, нечистивих
І слід пропадас, —
Як той попіл, над землею
Вітер розмахас.
І не встануть з праведними
Злії з домовник,
Ціла добрих оновляться,
Ціла злих загинуть.

Тарас Шевченко

З А П О В І Т

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні м'якій:

Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, — було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синє море
Кров ворогую, — отоді з
І лани, і гори —

Все покину і покину
До самого Бога
Молитися. А до того
Я не знаю Бога!

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою, злою кров'ю
Волю охропіте!

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим, тихим словом!

Тарас Шевченко

ВЗІРЕЦЬ, ПРОГРАМА Й ДОРОГОВКАЗ

"Караюсь, мучусь, але не каюсь!"

"В своїй хаті, своя правда
І сила і воля!"

"Вставайте, кайдани порвіте!
І вражою злою кров'ю волю окропіте!"

Сто років минає від смерті Тараса Григоровича Шевченка, але він і надалі остається для всіх щирих українців одиноком і вічним взірцем та дороговказом. Тарас Шевченко: Найбільший Гейкі і Син українського народу, що хоч виріс у жакливих умовах життя під жорстоким московським режимом, на дні соціального визиску, закріпощення й поневолення, а все ж таки не зломився у своїй життєвій боротьбі й не пішов на службу ворогів, не пішов ані за Марксом і Енгельсом, що саме тоді вели свою пропаганду класової боротьби й проголосили свій "Комуністичний маніфест"!

Тарас Шевченко пішов із своїм рідним українським народом, бо він своїм пророчим духом відчув ту правду, що соціальне поневолення українського народу — це наслідки національно-політичного поневолення України займанцями. Він зрозумів, що істина життя лежить у вічній боротьбі за перемогу. Тому він кидас іскру протесту й боротьби у народню душу. Немилосердним бичем свого гніву побереює юд, тих "доношників і фарисеїв", що запродались ворогам. Т. Шевченко хоче, щоб ціллю життя кожного українця була праця й служба Україні аж до самовизначення. Бути до кінця незломним — його тверде бажання. "Караюсь, мучусь, але не каюсь", кидас він сміло в очі катів. Він, що тільки дев'ять років перебував "на волі", під пильним оком московського жандарма. Але не вгнувся, не подався, не каався й не покорився!

Тоді, коли все кругом умирало з страху — Т. Шевченко підняв прапор боротьби. Немов грім пролунав по всій Україні його могутній поклик "Борітеса — поборетел!" І затремтів високий Кавказ і сірі Карпати, стріпнулось синє море й затремтіли в смертельному страху всі царі й кати, захитались у своїх основах усі тюрми московської імперії. Немов Прометей проти богів — став він сам один проти всемогутного тоді царя й . . . переміг!

Прометей приніс з небес на землю полум'я вогню, а Шевченко — своє вогненне СЛОВО! Воно зробило чуда! Він збудив ним з могил

усю нашу славу минувшину. Воскресив гетьманів і славно козацько військо. Переніс думку свого народу в ті часи, коли твердо ставилось справу: "Добути, або дома не бути!" та "Згину, а не здамся!" Тарас Шевченко влиє у життя народу нової живої крові й волю, воскресив у душі віру й указав шлях у велике Майбутнє!

У своїм "Кобзарі" Т. Шевченко подає українському народові програму й намічає шлях на цілі століття. Він розголошує, що тільки зі збірною зусилля всіх верств українського народу, що лише з труду цілої української нації, — а не одної партії чи угруповання, — зродиться її Воля! Що тільки в своїй хаті може бути своя правда, сила й воля. І що одиноким правдою є власна Нація та її добро й що людина може знайти щастя тільки у відданій і всещирій службі своїй Нації до останнього!

♦♦

Нині згадує Т. Шевченка цілий український світ. Але гідно вшанувати Його пам'ять можна тільки ділами й то великими ділами, — тільки СПОВНЕННЯМ ЙОГО ЗАПОВІТУ.

ВСТАВАЙТЕ! — вже більше, як сто років кличе Його Дух до народу й жде, коли народ сповнить Його заповіт? Коли "пірве кайдака"? Коли вже "понесе з України кров ворожу"? Коли вже спом'янемо Його "в сім'ї вольній новій"?

Здавалось тому 45 років назад, що вже ось-ось сповняться всі Його пророцтва. Бо в наступних роках постала Україна, "заговорив і Дніпро і гори і потекла сто ріками кров у синє море". І тоді ім'я Шевченка панувало всюди. І міста й школи, полки й армія носили його й з ним ішли до бою!

А сьогодні . . . навіть пам'ятник-хрест на Його могилі зруйнували кати москалі й знову панщину привернули. Сьогодні вже й Його "Кобзар" не тільки палять й конфіскують, але перекручують і фальшують. Але не сфальшують і нічим не зб'ють Його безсмертного Духа! Бо "не снує душі живої і слова живого"!

Нині в темку глуху ніч неволі постас знову Його Дух над українськими землями і всюди там, де живе прогнана окупантом з рідної землі українська людина, — і кличе до чину, кличе до сповнення Його ЗАПОВІТУ!

*Україно, Україно,
Ненько моя, ненько!
Як згадаю тебе, краю,
Зав'яне серденько.*

(Тарасова ніч)

МОЛИТВА ШЕВЧЕНКА

Сто років тому, 24 травня 1860 року, Шевченко написав таку молитву:

*Царям, всесвітнім шинкарям,
І дукачі, і таляри.
І пута кутії пошли!*

*Робочим головам, рукам,
На сій окраденій землі
Свою Ти силу ниспошли!*

*Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай,
І більш нічого не давай!*

ШЕВЧЕНКО І РЕЛІГІЯ

I

З особливою наполегливістю комуністична пропаганда твердить, що Шевченко був атеїстом, хоч кожному, хто схоже об'єктивно цю справу з'ясувати, стане безлоречно ясним, що це — абсолютна неправда. У своїй боротьбі за національну незалежність свого народу — як культурну, так і соціально-політичну, Кобзар наш виходить саме з засади науки Христової, а Христа він визнавав за Сина Божого і на служіння Йому віддав весь свій геній. Все життя він вважав себе Христовим апостолом і молився, щоб настав уже той час,

*Коли на землю
Христова правда прилетить,*

тобто той час, коли здійснювані будуть в житті Христові заповіді.

Відразу стверджуємо, що у деяких своїх поглядах Шевченко розходився з навчанням Церкви, але це не значить, що він був атеїстом, — ні! Він, мавши свої власні релігійні переконання, був до кінця життя глибоко віруючою людиною і справжнім християнином.

Тяжко назвати котрогось іншого з великих поетів, який би так багато розсилав своїх молитов по творах і так багато вклав їх в уста своїх героїв! А вчені, що вивчали психологію Шевченкової творчості, ствердили, що й творчі його емоції носили релігійний характер. У нього слово "молитися" часто вживається як синонім слова "творити".

Арештований у 1847 році, перше, чого він просить у жандармському казематі, це — щоб дали йому Біблію. І там, і потім на заслання, він у читанні Святого Письма знаходить духову розраду

Я пораду. Вже в перший день перебування в казармі застас його там його друг Федір Лазаревський за читанням Біблії. Засланий до кріпости Орської, він виконує релігійні обов'язки, що їх накладає на віруючих Церква, і робить це не з наказу або примусу, а з доброї волі, з внутрішньої потреби. Ось що він пише книжці Варварі Репніній 28 лютого 1848 року: "Опанувало мене якась почуття невідоме ("Прийдіте всі труждаючіся і обремененні, і аз упокою Ви"). Перед благовістом до ўтрени згадав я ці слова Розп'ятого за нас і менче ожив: пішов до ўтрени і молився так радісно, чисто, як може ніколи досі. Я тепер говію і причащаюся Святих Тайн. Хотів би, щоб усе життя моє було тихе, исте й радісне, як сей день".

Ту ж саму адресатку Шевченко кілька разів просив, щоб прислала йому книжку Томи Кемпійського "Про наслідування Христа", додаючи, що єдина надія його тепер — Євангелія, яду він читас "щодня і щогодини". Одержавши Тому Кемпійського, дякує і каже, що лише "християнська філософія може допомогти людині в боротьбі з безнадією".

Повернувшись з Аральського моря, Шевченко пише книжці Варварі з Оренбургу вже в 1850 році: "Новий Завіт я читаю з благоговійним трепетом", а далі оповідає: "Зродилася у мене думка описати серце матері за життя Пречистої Діви, Матері Спасителя" і друга думка: "Намалювати картину Розп'ятого Ії Сина, коли дістану дозвіл рисувати". Це хоче він зробити для католицької Церкви в Оренбурзі. Дозвоку того він не дістав, а тому не міг цього проєкту здійснити, але мавши змогу в приватних помешканнях рисувати, він зробив ескіз для цієї картини. Це один з найбільших пройнятих релігійних патосом творів Шевченка. В усіх його листах з Новопетровського форту повно згадок про те, за кого і за що він молився. Потішаючи друга свого Козачковського, коли довідався про смерть його сина, він пише: "Горе таєс тільки наш Єдиний Помічник і Серцезнавець — тобто Ісус Христос — ослабити може". І Шевченко радить другові: "Молись . . . і, молячись, віруй розумно, глибоко віруй у загробне краще життя".

Чи все це міг чинити й писати атеїст? У написаній тоді ж, як і цей лист, повісті "Варяк", Шевченко каже: "Свята, велика річ релігія для людини"...

І цей, стверджений тут правді, він був вірний до кінця свого життя. Саме на останній період життя Шевченка припадає найбільше його творів з релігійною тематикою. Масмо свідоцтво дочки господині, у якій він жив у 1859 році в Києві, на Пріорці: за півтора року до смерті Шевченко щодня, вставши рано, йшов до колодезя умитись і потім ставав на молитву, ні від кого не криючись. Це було його щоденною звичкою.

Це все треба ствердити, бо комуністи кажуть, що у старшому віці Шевченко позбувся багатьох поглядів і забобонів, прищеплених йому нібито буржуазними націоналістами. Зокрема вказують на поему "Марія", написану в 1859 році, і роблять її доказом Шевченкового атеїзму. Та вони навмисне не хочуть бачити, що ні один з релігійних сюжетів Шевченка не прослякується таким глибоко-

релігійним настроєм, як саме цей. Тільки Шевченко у "Марії" пішов не свангольською традицією у змальовуванні деяких моментів у житті Святої Діви, а за так званими апокрифами, тобто за побожними легендами, що їх не визнає Церква. Але в цій самій поезії Шевченко гаряче молиться святій Діви Марії і створює найінтимніші гимни їй, як Матері нашого Спасителя.

Найбільшою збросою безбожників, що хотять зробити з Шевченка свого союзника, є те, що він іноді богобореться, тобто свариться або сперечається з Богом.

Це правда. Шевченко, бачивши зло, що навколо панує, сваволю царських сатрапів і панів, особливо бачивши зло на дорогій йому Україні, починав бунтуватися. Обдарований особливим даром переживати чужі страждання з такою самою силою, як свої власні, він під тягарем цих страждань сперечався з Богом, робив йому закиди в байдужності, в погурамні злу. В такому нервовому піднесенні він міг вигукнути:

А Ти, Всевидяче Око,
Не дуже бачиш Ти глибоко!

Але ж він знав, що не Бог створив зло на землі, а що його творять люди, яким Бог дав вільну волю — вибрати або зло, або добро. Значить це, він, коли не був у полоні почувань, казав, звертаючись до Бога:

Не нам на пр'ю з Тобою стати,
Не нам діла Твої судити.

Та в полоні почувань знеможений стражданнями свого народу, він не лише сварився з Богом, він навіть чинив блюзнірство. Але чи може сперечатися з Богом той, хто Бога не визнає, хто з Бога не вірить. Не може. — Отже, навіть Шевченкова сварка з Богом це — не безбожництво. Сперечатися з Богом може лише той, хто вірить в Його існування. А що Шевченко вірив в Бога і був людиною не просто релігійною, а глибоко релігійною, Христос був єдиною потіхою поета.

Сижу собі та все дивлюся,
На хрест високий із тюрми...
Дивлюсь, дивлюся, помолюся —
І горе-горе те мє,
Мов нагодована дитина
Затихне трохи...

Де ж йому моляться атеїсти? Коли Шевченко складав "Буквар" кілька місяців перед смертю, він оповідав дітям, що Христос був Син Божий, воплощений Святим Духом до Пречистої Діви Марії. Який атеїст визнає цю істину? Хто міг би змусити цього революціонера проповідувати дітям таку істину, яки він сам цієї істини не визнавав?

Павло Зайцев

II

Світогляд Тараса Григоровича Шевченка наскрізь християнський. Поет вірив в існування Бога-Творця і був переконаний, що світ побудований на духових, а не на матеріалістичних основах.

Твори Шевченка віддзеркалюють його глибоку релігійність, його приязання до релігійних традицій.

Будучи на засланні, він писав:

...Боже мийнї!
Чи довго буде ще менї
В оцій замкнутїй тюрмі
Понад оцим мілчезним морем
Нудати світом?

В іншому вірші він звертається до Пречистої Діви Марії:

Благословенная в женах,
Святая Праведная Мати
Святого Сина на землі,
Не дай в неволї пропадать.

А в поемі "Тамалія" він щиро просить Бога:

О мийнї Боже України,
Не дай пропасти на чужинї!...

Шевченко вірив у Божу справедливість, в останню перемогу правди, і в поемі "Кавказ" він писав:

Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

А далі:

І вам, лицарї великі,
Богом незабутї!
Борітося — поборого:
Вам Бог помагав,
За вас сила, за вас воля
І правда свята!

В поемі "Чигирин" знаходимо такі гарні, повні сумирної приязності до Бога слова:

Мое слово, тихе сумне, Богозливє згадасться.

...Хто матір забуває, того Бог карає, — говорить Шевченко з глибокою щирістю у "Посланні".

Такі щирісердечні вияви любови до Бога і глибокої віри висловлює Шевченко майже в кожному своєму творі.

Боже, поможи нам
Встать на хата знову!
Пребезумний в серці каже,
Що Бога немає.

Або:

Не зрять Бога над собою,
Не знають, що діють,
А Бог менї помагав,
Мене заступає.

— — — — —
Помолюся Господеві

Серцем одиноким, — говорить поет у вірші "Псалми Давидові".

Можна б наводити безліч прикладів, які виразно свідчать, що Шевченко був глибоко віруючою людиною. Він розумів, що кращої, ідейно глибшої релігії, ніж релігія Христа, нема. Шевченко знав добре Святе Письмо і з нього брав motto для багатьох своїх творів.

Большевики намагаються зробити з Шевченка поета-атеїста. Брутальним фальшуванням і скорочуванням його творів хочуть довести, що Шевченко не тільки що не був релігійним, а навіть виступав проти релігії. Та даремні їхні зусилля! Вічності і палкі слова великого генія сильніші за безбожницьку пропаганду. Бо, як писав сам Шевченко, "ніхто не снує душі живої і слова живого"... "воно знову оживає і сміється знову".

Ю. Ролівський

Леонід ВІЛЕЦЬКИЙ

ЗАПОВІТ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

6 січня 1946 р. (нов. ст.) сповнилося сто років з дня створення однієї з найвидатніших поезій Т. Шевченка "Як умру, то поховайте..."

З почуттям повного занепаду, Шевченко від С. Самойловича із В'юниць (десь 23-24 грудня 1845 р.) переїхав до лікаря А. Козачковського в Переяслав. Чи він був хворий ще у В'юницях та поїхав до Козачковського, як лікаря, лічитись, чи захворів у Козачковського, — докладно невідомо. Одно тільки знаємо, що в кінці грудня, перед різдвяними святами, поет був дуже тяжко хворий. Видно, так захворів, що не сподівався й одужати. І от серед тяжкої недуги, коли Шевченкові в вічі зазірала смерть, він пише свій твір: "Як умру, то поховайте..."

Це є той твір Т. Шевченка, що став для України як би заповітом і другим національним гімном. Написаний він був 25 грудня 1845 року, себто на перший день Різдвяних свят (за новим стилем 6 січня 1846 р.). У цій надхненній творі поет прощається з українським народом і звертається до нього з останнім наказом: коли він умре, то щоб поховали його над Дніпром на високій могилі, щоб було видно лани, степи і всю Україну і щоб було чути, як ревуць пороги великого Дніпра.

А коли Дніпро понесе в море кров ворожу, тоді Шевченко все покине й поплине до Самого Бога молитись...

Нарешті, в третій останній строфі поет закликає встати, скинути кайдани неволі і здобути собі волю. От тоді, просять поет, у сім'ї воляній, великій і його згадати...

Коли в попередніх елегіях відчувався якийсь занепад поетового духа, мався зневіра й певне недовір'я до тодішньої української інтелігенції, то в цій заповіді, зверненому вже не до української інтелігенції, а до цілого народу, чується знов бадьорий голос поета, віра

є сили народу й надія, що тільки нарід, своєю культурою і працею, переможе страшне вихолиття і скине з себе чуже ярмо! Оцю віру в себе й передає Шевченко народові, переливає в його душі.

Такої віри й такого заклику до боротьби Шевченко ще не писав. Це перший вірш, що так сильно й радикально поставив проблему визволитися із-під московського ярма. Тому й став він найулюбленишим твором народу українського, тому й є він найпопулярнішим з цілої української поезії, бо родить віру у свої сили й родить надії у національне визволення.

Цим твором поет закінчив цілу свою збірку "Три літа". Промовив останнє своє слово, зробив той справжній і єдиноможливий висновок із тих великих творів цієї збірки, в яких боротьбу із насильником заповідав, як меминучу.

З мистецького становища вірш цей бездоганий. Складається із трьох восьмирядкових строф. Кожна строфа є в собі і внутрішньо, і зверху замкнена цілість. Вражає кожного ота надзвичайна простота вислову, ота разом із тим глибина думки і пророча проникливість, що другого виходу для України немає, і разом із тим ота його зрозумілість кожному, хто б його не читав.

Разом із тим в цій творі пробивається краса поетового духа, ота непереможна, спокійна і тиха велич образів, особливо в першій строфі і в останній, в якій поет просить не забувати і про нього. А середина твору вражає кожного своєю бадьорістю, силою заклику, силою віри, що такий виступ є єдиний і невідступний, — інакше вічна неволя і смерть. Оця кардинальність рішення стає і творчим чинником на ціле майбутнє народу і джерелом його героїзму.

І ритміка його надзвичайно висока. Цей твір не можна промовляти, його треба співати, остільки він є мелодійний. І ми його в таких музичній сенсі і змисло, як визвольний гимн Нації.

Хоч основа віршу є коломицька (8-6), все ж таки в нім ця чиста пісенна форма поєднана із чотирьох- і трьохстоповим хоресом. Правда, римування не повне. Римується тільки другий і четвертий та шостий і восьмий рядки, і рима не точна, але вона переважно багата: могили — мийні, кручі — ревуцій, море — гори, новий — словом.

Отже сила цього твору і краса не тільки в думці, в бадьорім настрої, в вірі в непереможну силу народу, в тих величавих образах "широкополних ланів", "Дніпра і круч", в тих динамічних картинах боротьби і такої родини визволеного народу, що буде вічно згадувати і поета, — але і в самій динаміці вислову, в грандіозності поставленої проблеми. Це все зроджує духа нації, пориває його жити навіть у найтяжчі моменти національної історії і змагатись до кращого життя.

Таким сильним і могутнім акордом замкнув поет другу найбагатшу добу своєї творчості. Цим він скріпив і підтвердив ті думки й ідеї, що голосив у "Розритій могилі", "Чигирині", "Сні", "Єретикові", в повісті "Кавказ", "Великий льох" і в "Дружнім посланні" і показав, що не зневіра мусить панувати, а навпаки, віра і визвольна боротьба.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Ой Дніпре мій, Дніпре широкий та дужий!
Багато ти, батьку, у море несна
Козацької крові! Ще помесеш друже!
Червоном ти синє, та не напоїв...

Шевченко

Із скромних стін кімнат, що їм призначено бути палатою для мільйонів одвічних жителів Української Землі, дивиться якимось питаюче, суворо й заразом побатьківськи Тарас Шевченко. Його портрет замандрував під стріхи українських селян, у сірі стіни кімнат українських робітників, і в стіни кожного дому, що його здвигнули руки народу на службу українській народній справі. І, коли глянете на нього, завжди здається вам, що він своїм питаючим зором читає у вашій душі, що його суворий погляд судить ваші наміри і вчинки. А все ж при тому ви відчуваєте, що він близький вам і рідний, що він ваш. І здається, що тільки тому кожна українська сім'я розвішує на почесному місці портрет Шевченка, щоб стояв він насторожі її життя, її праці, трудів і чинів.

Всі знаємо, що Шевченко поет. Великий і найбільший український поет. Святкуємо кожні роковини його смерті і на інших святах часто згадуємо його ім'я. Але не всі здаємо собі справу, чим саме великий він для українського народу, чому величаємо сьогодні його пам'ять, чому і завтра вшануємо його ім'я як вічно живий, наш національний, український прапор.

Шевченко найбільший поет України — це правда. Мають же й інші народи своїх великих поетів, для них найбільших. Коли порівняти їх значення для тих народів і значення Шевченка для українського, то й ми і чужинці мусять сказати: Шевченко більше як великий поет, Шевченко для українців більше як найбільший поет народу.

Зміряти значення Шевченка не можна так, як це можна вчинити супроти великих поетів, навіть найбільших народів світу. Спадщина тих поетів — це тільки гарна й велична пам'ятка, в якій народи бачать — передусім особистий підйом і творчу силу генія-людина. У спадщині Шевченка бачить український народ крім цього передусім силу й розмах генія-народу. Геніяльна творчість Шевченка так глибоко сягнула до самих коренів життя українського народу й відкрила перед нами такі широкі горизонти, що здається нам, немов би цей Шевченко, що помер перед 100 роками, власними очима оглядав сьогоднішню дійсність і ціле майбутнє українського народу. І він справді оглядав його очима своєї душі, йдучи за напомильним го-

лосом національного інстинкту, голосом своєї української крові й землі.

Спадщина Шевченка неготова, незамкнена в собі, нескінчена. Вона не тільки захоплює нашу думку й наповнює нашу істоту почуттям величчя й пошани, коли звернемо на неї увагу і більш нічого. Не звернути на неї уваги не можемо. Бо ми не розуміли б самі себе, ми не знали б того хто ми, ми не були б сьогодні народом свідомим свого великого призначення. Спадщина Шевченка не щось, що заіснувало і досі тільки й існує, як безліч інших величчій пам'яток. Вона щось вічно живе, що раз народившись росте і могутніє аж до наших днів. Спадщина Шевченка не тільки те, що залишив Шевченко після своєї смерті, це в рівній мірі й ті всі подвиги наступних поколінь, що мають на собі видимий знак його величчя. Такий видимий знак, що здається немов би безпосередньо створила їх воля й геніальна рука тієї великої людини. Своєю величчю творив Шевченко не тільки за свого життя. Він заволодів душею наступних поколінь народу, їх думкою, їх чинами. Те, що створили після нього, все найкраще, все найвеличніше — це теж творила і його жива могутня воля.

Ніякий мабуть народ у світі зпоміж великих народів не видав генія, що так як Шевченко жив би в чинах усіх майбутніх поколінь. Годі повірити в легенду, що після смерті Шевченка голосила устами селян-кріпаків, мовляк він не умер, що поховали тільки труну з його заповітом. Але в цій легенді міститься глибока думка. Відкриваючи силу живого прив'язаник народу до свого великого генія, вона вияснює і його такий великий вплив на життя і змагання усіх майбутніх поколінь.

Мільйони українців усіх ділянок праці, українців зза плуга й робітничого стенка, більше відчують, менше розуміють величезне значення генія Шевченка. Мають ким гордитися й мають за що віддавати щороку поклон тому, що оживив їх життя могутнім світлом свідомости, що вказав цілому народові мету життя й шлях до неї. Але в наших часах замало гордяться ним, замало почитати його гідну пам'ять. Треба ще кожному українцеві вглибитися в його творчість, запізнатися з ним і пережити її. Це обов'язок кожного українця, зза кожного варстату праці. В першу чергу на те, щоб на основі великої спадщини Шевченка будувати майбутнє народу. Бо цього вимагав Шевченко від майбутніх поколінь найбільше "Поховайте та вставайте..." були перші слова його Заповіту, а щойно описав прохав він пом'янути і його "в сім'ї вольній, новій" не злим словом. До цього часу ложні роковини його смерті це тільки хвилиний підрахунок совісти кожного українця й цілого народу, це тільки хвилинка сваточної задуми, коли народ черпає з творчости Шевченка мове надхнення, видангас його ім'я для тих, що ще не прозріли. І дуже мало по втертому звичаю тільки й того, що відсвятчувати його пам'ять. Ще менше право мають гордитися його ім'ям ті, що мало або й нічого не роблять для цього, щоб ім'я Шевченка стало рушійною силою в їх власному житті та в змаганнях цілого народу. Коли ж усвідомимо собі ще й те, що його велике ім'я надуживають вороги українського народу і їх українські со-

цілістичні й інші прислужники-раби для посіву темноти — зрозуміємо, яка палюча потреба, щоб справді глибокого запізнатися, зрозуміти й жити в творчість нашого генія. Розгорнути перед собою "Кобзар" — оце українське євангеліє — і вслухатися в його потужну мову, це передусім обов'язок мільйонів українців селян, робітників, усіх людей праці. Не для горстки інтелігентів, не для купки комуністично-соціалістичних фальшивників писав кров'ю серця Шевченко свій "Кобзар". Вік писав його для цілого свого народу, народу селян, робітників і людей праці. Цей народ вважав він єдиною силою, що здібна вчинити українську землю полем нового буйного життя.

Щоб велика спадщина Шевченка не була тільки святковим товаром для дешевих патріотів і предметом обману для фальшивників, треба, щоб пережив її у власній душі кожний українець. Треба схватути думкою до часів Шевченка. Запізнайтесь із тяжким життям українського народу цих часів, із умовами панцизногого наган із цілою ворожою Україні політикою захопленої Москви. Пізнайте скільки сили мусів мати в собі й той, що, не зважаючи на всі умовини, рішив дивинути свій народ до нового кращого життя. Те, в яких часах, в яких умовах і з якого кореня виріс наш національний велич отворить тем очі на власні сили народу тим, що ще не бачать їх, що шукать їх поза собою, поза власним народом. Перегортаючи листки "Кобзара" і вслухуючись в його живу й палку мову ви пізнасте як росла й могла бути сила Шевченка і його влада. А далше з його слова пізнасте, що поклав він в основу життя сучасного й майбутніх поколінь, які власні сили вважав він дивинути величчю народу, а які тем "власні", але руйнівницькі сили назначив він своїм твердим, караючим осудом.

Полицейський режим московського царату відбирав Шевченкові змогу висловлювати свobodно свої думки. Не зважаючи на те, він прямо вдаряв в стіни московської тюрми народів. Коли ж хотів, щоб слово його дійшло до його сучасників, умів сказати його так, щоб розуміли його "живі" — сучасники. Не для них тільки було призначене його слово, але й для "ненароджених" майбутніх поколінь. Що вони розуміли його навіть на віддалі часу, на це вказує ланцюг майбутніх подій, що перекотились на Українській Землі і довели до 1917-1920 рр. Ім'я Шевченка виринало в тих подіях в моменти найбільших зударів, найзавзятішої боротьби. Шевченко був зрозумілий для сучасників і майбутніх поколінь. Розуміє його й наше покоління. Незрозумілий був тільки для тих, що не хотіли й не хочуть його розуміти. Ще можуть вони відіяти супроти того, що Шевченка розуміє і хоче розуміти український народ!

УКРАЇНА ЧАСІВ ШЕВЧЕНКА

Це були тяжкі часи. Український народ переживав одні з найтяжчих часів своєї історії. Український селянин був правно рабом і власністю поміщика. На своїй багатій землі не мав він не тільки права користуватися працею своїх рук, але навіть не міг сво-

бідно розпоряджатися своєю особою. Торгівлі невільниками прав-
да не було. Але положення українського селянина не різнилося
багато від положення невільника, долю його рішав його пан.
Український селянин був виїнятий знів права. Правом була си-
стема жорстоких насильств ворога українського народу, правом
було жорстоке свозівля московських прикащиків, жандармів, па-
нування московського наїздника.

Памщина й кріпацтво, — ота жорстока господарська неволя
й нелюдський визиск, — це тіляки видний знак далеко більшої
неволі, неволі культурної й політичної, яку приніс із собою во-
рожий штик у висліді кривавої боротьби з українським народом.
Положення українського народу було таке, яким завжди було й
буває положення поневоленого народу. Наскільки на це дозволяла
сила власного п'ястку й слабкість відпору поневоленних, москво-
ський наїздник підкорював своїм інтересам ціле життя україн-
ського народу на всіх його ланках: побутово-культурній, соці-
ально-господарській і національно-політичній.

Натиск московського наїздника був сильний і послідовний. Але
непереможною була теж і сила українського народу, народу крі-
паків і заразом же народу гордих українських селян. В цьому на-
роді жило почуття вишости від москалів, почуття ворожості й не-
нависти до них, як до народу гнобителів, яких називали згірдливою
назвою "кацапів" і "бісурменів". Пише один український письмен-
ник¹⁾, що мабуть і за часів Шевченка говорили по селах України:
"Такий ніж тупий, що ним і москала не заріжеш". А ще й у 1917 р.
"підчас частинного господарського перепису переписники отриму-
вали не раз такі відповіді:

— Хто ви такі? До якого народу належите?

— Ми тутешні.

— То ви — кацапи?

— Борони Боже, ми ж християни!

"Москалі — чужі люди" — ось слова, що зраджують відношен-
ня українських селян до своїх гнобителів. Зломити кайдани кріпаць-
кого гнету означувало в українських селян усунути теж наїзниць-
кий московський порядок. Вже в самих початках визвольної бороть-
би, що виросла з соціально-господарського ґрунту, був покладений
в основу національний момент — ворожість до усього московського,
чужого. Ця ворожість була така велика, українське селянство від-
городжувалося від москалів таким непрохідним муром, що з обри-
дженням і погордою відварталося навіть від власних дітей, коли
вони помітували своєю національною гордістю. Одну з таких кар-
тин сучасності представляє й Шевченко в своїй ранній творчості
в поемі "Катерина". Батьки відрікаються своєї єдиної дочки, що да-
ла себе звести москалеві, що стала покритою. За цю провину про-
ганяють її з хати, наказуючи не признаватись — хто її батьки, а
батько відмовляється навіть простити їй цей гріх і говорить: "Нехай
тобі Бог простить, та добрії люди" — а він сам простити не може.

Але в українському селянстві, навіть у тих тяжких часах, ма-

¹⁾ Ю Липа — "Селянський Король".

ціональна свідомість була ширша від самого тільки почуття своєї окремишности, вищости і верожности до московського панування, до народу гнобителів. В цьому селянстві була ще жива пам'ять про Гайдамаччину, оцей бунтарський, визвольний національний рух половини 18-го століття, коли відродились традиції Козаччини, Гетьманщини і Запоріжжя. В оповіданнях старих дідів, думках лірників-кобзарів, що мандрували від села до села, в піснях, що їх співав український народ, жила пам'ять про славу минувшину козацької України, пам'ять її волюностей, сили й слави, пам'ять боротьби за свободну й вільну Україну. В убогих хатах українських селян перебували високоцінені дорогоцінності: пам'ятки від гайдамаків за образами святих. Сам Шевченко оповідає, що власними очима оглядав золотий дукачик, що його подарувал гайдамацький вагажок Залізник одному хлопцеві 1768 р. Коли дід оповідав йому про ті часи, його "столітні очі, як зорі, сіяли, а слово за словом сміялось, лилось".

Коли за час уладку української козацької гетьманської державности вважатимемо перше десятиріччя 18-го віку (битва під Полтавою 1709 р.), а останньою революційно-визвольною спробою чи радше виявом боротьби гайдамацький рух — то побачимо, що звиш столітнє панування Москви справді вирвало жорстокими насильствами українському народові свідомість його політичної ідеї, ідеї своєї української державности. Бо політичної свідомости в українському народі в час появи Шевченка не було. Але цій жорстокій московській політиці не вдалося переорати живого національного ґрунту. В його глибинах тліла воля, а роздум її той, що виїшов з цього здорового, незламного могутнього собою укритою силою народнього кореня. Тим ґрунтом був український народ, тим коренем було українське селянство. А тим, що дивгнув його і цілий народ до свідомого національного життя, до боротьби за нове життя, за новий порядок на українській землі, був — Тарас Шевченко.

Як могутніми були укриті сили українського народу, народу гнобленого, визискуваного, але все ж таки непокорного, незламного й гордого своїм минулим і своєю пограбованою сучасністю — такою теж могутньою була поза і сила генія — Шевченка. Виростив його той і завжди такий, український народ, те і завжди таке, українське селянство. В цьому виясненні тайни його велетенської влади над душею живучих і майбутніх поколінь українського народу й такого великого його значення, не в самим тільки письменстві, але ще більше в самій історії українського народу, такій щораз то багатішій завдяки йому в змагання і боротьбу. Її записували працею, трудом і кров'ю всі пошевченківські покоління.

Виріс Шевченко із самого здорового, недітняного посівом незвичайської зарази і рабства, народнього мориння. Все, що жило в тому корені як заповідь великого майбутнього, все, що могло статк почвою для будування сили і слави українського народу, це все видивгнув геній Шевченка на денне світло, все це поставив він, як могутній дороговказ українському народові на нині й завтра. Тільки геній, що виїшов з народу міг це вчинити, геній, що виїшов з самого незіпсованого і багатого в усі зародки майбутньої величчї народнього ядра.

БУЛО КОЛИСЬ В УКРАЇНІ..

1840 р. знаємо в Петербурзі, де жия тоді Шевченко, мезелничку книжечку "Кобзар". Були поміщені в ній вірші Шевченка, написані від 22. IV. 1838 р., коли заходами українських діячів винупили його з кріпацтва в поміщика Енгельгардта. Ці вірші писав Шевченко далеко від української землі, якої не бачив 8 років. 1830 р. (в 16-му році життя) забрав його поміщик Енгельгардт із собою до Вільня, щоб навчити його маларства (для власної користі) і відтак переїхав був Шевченко із своїм паком до Варшави, а опісля до Петербурга.

Вже ці перші поезії Шевченка звернули на нього увагу його земляків. "Кобзар" розхопили, а навіть переписували і він йшов у відписах із рук до рук. Ніхто досі так захоплююче й пориваюче не заговорив про минуло України. Були в ньому поміщені тільки такі вірші, як: "Заспів", "Перебендя", "Катерина", "Топола", "На що мені чорні брови", "До Основ'яненка", "Іван Підкова" й "Тарасова ніч". Не всі вони безпосередньо торкалися минулого України. Але навіть у них Шевченко оживлює духом кинутого прекрасну природу української землі, яку оглядав власними очима востаннє ще хлопцем, коли то мандрював сиротою і ластухом по людях, "щоб добру навчили". "Попід горою вром-долом, мов ті діди високочолі, дуби з Гетьманщини стоять" — пише від в "Катерині". України не бачив він давно, але її могили розкидані по степу так врізались в його пам'ять, що іншої природи поза тою, яка зв'язує сучасність із минулим, Шевченко в уяві не бачив.

Читаючи його вірші, здається, що Шевченко вважав саму українську природу здібною оживити український народ. Прекрасна українська земля. Її красу може тільки той відчутти, що його доля відірвала від неї і кинула в далекі світи, дух її минулого, яким оживлена вона на кожному кроці, вже сам собою вбиває почуття самоти в того, що виріс на ній. Шевченко почував себе в холодному Петербурзі ("Московщина — кругом чужі люди!") самотнім. Почував себе самотнім, "одиноким" і на Україні, бо не такою хотів її бачити, якою вона була. Але все ж він каже "нехайби... та там море грає, там сонце, там місяць ясніше сія, там з вітром могила в степу розмовляє, там не одинокій був би з нею й я."

Українська природа в поезіях Шевченка так туго насичена духом минулого, що здається немов би під її впливом Шевченко почав заглиблюватися в історичне минуле українського народу. Воно щораз то більше висувається на перше місце в творчості Шевченка. "Тарасова ніч", "Іван Підкова", "До Основ'яненка", "Заспів" — це ті перші його поезії, в яких з тугою пригадує він українському народові, що "була колись Гетьманщина", "було колись в Україні ревіли гармати, було колись запорожці вміли панувати! Панували, добували і славу і волю — минулося..." А тепер тільки "могили сунують, а над дітьми козацькими поганці пакують". І хоч в тому славяному минулому танцювало й лихо по степах України, хоч ріки скидалися радше на червоні гадюки — так багато української козацької і ворожої крові котили вони, — все ж Шевченко каже, що "було колись добре жити на тій Україні", бо тоді "там родилась, герцювала козацька воля", вона минула.

Славне минуле України протиставить Шевченко на кожному кроці гіркій сучасності. В цьому є вся величезна сила його слова, що мекоче обухом ударяє в голови тих, що забули про те славне минуле. Внуки косять на могилах траур, не знаючи його і за що в них колись поховали. Внуки сіють панам мито, але не знають, що на тій землі шумів колись травою-тирсою степ, а на нім паслися козацькі коні й на нім морем червоніла кров. Україна виглядає тепер неначе руїна старинної Трої, а над нею сторожем літає московський "чорний орел".

Ця руїна тривожить душу Шевченка. Він хотів би полетити до неї з московської півночі, бо давить його страшний тягар самоти. Не тільки тому, що він серед москалів "чужих людей", але й тому, що й на Україні він не бачить в сучасному йому поколінні виразної, палкої свідомості про українське минуле. Ось чому він каже: "Я й тут (в Петербурзі) чужий, одинокий і на Україні я сирота, мій голубе, як і на чужині" (А. Маркевичу 9. V. 1840). Єдиною його надією є могили, є все те, що нагадує йому славне минуле. І він вірить, що дух цих могил, дух минулого відродить український народ. Сам він співає і визнає "дотепних" співати "про Січ, про могили, коли яку насипали, кого поховали, про старину, про те диво, що було, минуло...", про те, "що ділось в Україні, за що погубала, за що слава козацька на всім світі стала!" "Журбою не нахличу собі долі, журба не поможе" — писав Шевченко, коли образ сучасності напівав сумом його душу. Вирвати український народ із цього тяжкого сну — ось завдання, що його ставить собі Шевченко. Він робить собі самому докори, коли дає опанувати себе на коротку хвилину сумним настроєм і ще з більшою завзятістю береться розкривати народові в образах минулого картину майбутньої України.

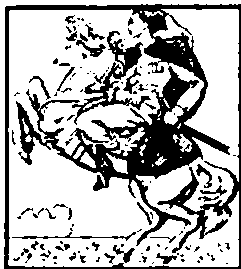
В 1841-ім році лише він "Гайдамаки". В прекрасних картинах дає він зображення подій, що й доти жили в пам'яті селянської України. Перед очима його душі постає образ буйної України козацьких часів. З "Кобзаря" з 1840 р. келкували собі московські письменники, дораджуючи Шевченкові писати по-московськи і про московське. Теплий кожух, тільки шкода, не на мене шитий" — відповідає їм в "Гайдамаках" з погордою Шевченко. Він далі являє "на розмову" в свою сіру хатину козацьких сотників, отаманів, гетьманів. Він далі каже їм розповідати про Україну, "як Січ будували, як козак на байдаках пороги минали, як гуляли по Сильному, грілися в Скутарі"... "як закуривши люльки на пожарі в Україну верталися". Шевченко далі веде із собою розмову про минуле України — бо ці сотники, отамани, гетьмани, яких кликав в свою хатину це тільки духи могил, він хоче воскресити їх, нагадуючи про них своїм землякам. І в їх оточенні покидає його самота:

"Я не одинокий, є з ким в світі жити!
У моїй хатині, як в степу безкраїм,
Козацтво гуляє, байрак гомонить,
У моїй хатині — синє море грас,
Могила сумує...
Я не одинокий, є з ким в світі жити!"

Ще в "Тарасовій кочі" з 1838 р. він дає образ могил з вороном, що "з голоду ярче". В цьому образі хоче він освідомити свій народ про потребу боротьби з московським порядком, бо тільки вона може принести волю. Ще сильніше висловлює він оту свою думку в "Гайдамаках". За тими часами боротьби тужать ріки "козацького краю", та мов "сохнуть" з браку крові. І Шевченко насичує свою поезію гомоном козацьких баталій, кривавих боїв і сльозом помарів. "Погуляє, що аж пекло засміється, небо запалас... добре погуляєм" — пише Шевченко, висилаючи "своїх синів" у бій. Він каже їм карати "кров'ю за кров", а за пожари "пеклом" відплатити.

Не для самої помсти каже Шевченко живим колись духам козацької України підіймати таку страшну й криваву боротьбу. Він висилася їх словами: "А ви Україну ховайте, не дайте матері, не дайте, в руках у вага пропадає". І зараз же дає картинку, що в ній кожний побачить сучасну йому поневолену Московою Україну, що в ній "од Конашевича і досі по жар не гасне, люди мруть, копають в тюрмах, голі, босі..." І знову тут Шевченко підсуває сучасникам думку, що московську тюрму народів і її нестерпні кайдани можна розвалити тою ж безоглядною, хай і кривавою боротьбою, на яку підіймалася козацька Україна. Образ тієї боротьби, кривавої, безпощадної, жорстокої, страшної. Але все ж ті часи для Шевченка кращі від сьогоднішніх:

"Томоніла Україна,
Довго гомоніла, —
Довго-довго кров степами
Текла, червоніла...
Сумно, страшно, а згадаєш
Серце усміхнеться."

ГАЙДАМАКА

Серце Шевченка усміхається тому, що тоді український народ боровся за свою кращу долю, жив справжнім життям, в часах Шевченка все було окутане мовчанкою. Ось чому Шевченко каже:

"Я тепер згадав,
Згадав, та й жаль стало, що лихо минуло,
Молодес лихо! Я б ти вернулось —
Преміняв би долю, що маю тепер."

На те й пише Шевченко вірші, щоб вернули ті славні часи. Складаючи свої вірші Шевченко переживав "люту муку", бо не міг спокійно дивитись на руїни, що нагадували величчя минуле. Але

питати не перестас, хоч пише "кров'ю серця". Він висілає свої думки-пісні в Україну: "В Україну ідіть, діти, в нашу Україну... Там найдете щире серце і слово ласкаве, там найдете ширю правду, а ще може й славу..." Бо коли українці пізнають своє славне минуле, — вірив Шевченко — вони не стерплять ніодної хвилини довше московського ярма, вони стануть до боротьби за нову славу, за освободження українського козацького краю. Про те минуле каже він пам'ятати й сучасникам і грядущим поколінням. "Спасибі дідусю — звертається Шевченко в "Гайдамаках" до діда, що розказував йому про минуле — "що ти заховав у голові столітній ту славу козацку: я її вчукам тепер розказав".

"Гайдамаки", а опісля кілька менших величчю, але яких прекрасних поем ("Гамалія") до 1843 р. творять немале оди замкнений період в творчості Шевченка. Видвигнув у них Шевченко в цілій величі минуле українського народу, прекрасну насичену духом минулого українську землю. Україну минулих часів протиставив він тій, що на його очах лежала під зоботом московського наїздника. Двигнути її до нової боротьби — було його гарячим бажанням. Краще тяжке лихо, коли в ньому може народитися нове життя, від гнітучого спокою! Краще боротьба за справжнє життя від гробової тишини і мовчанки народу! Ця думка вдаряє з кожного вірша Шевченка, з кожної згадки про минуле, з кожного опису української природи. Такі думки повторюються пізніше щораз виразніше і набирають щораз більшої ясности і сили. І тоді, коли він починає призадумуватися над причинами упадку української державности, і тоді, коли видвигає ідею соціальної справедливости і вказуючи якими способами, якою дорогою треба вести боротьбу проти неволі, — Шевченко завжди має в думці Україну з її минулим, сучасним і майбутнім. Ідея відродження українського народу, ідея відбудови славної колиці України — це його ідея. Видвигнув він її ще в першому періоді своєї творчости, і її зміст поглиблював він до кінця свого життя. Ідея Шевченка — це визвольно-державницька, українська національна ідея.

"ЕХ, ЯКБИ ТО ЗНАЙТИ ТЕ, ЩО ТАМ ПОХОВАЛИ..."

1843 р. Шевченко по 13-ти літах побуту на чужині вертає з Петербурга на Україну. Він ближче приглядається тут життю українського народу, ближче пізнає свою Батьківщину. Досі Україна була в його очах такою, якою оглядав її ще хлопцем і якою відтворила її його буйна уява на підставі писань істориків і історичних пам'яток. Віддідус передусім усі історичні місцевости, Хортицю, колишню Запорозьку Січ, колишні стоянці гетьманів, Київ, козацькі колиць монастирі (Межигірський Спас) і все, що було зв'язане з минулим України. Рівночасно з цим він бачить тяжке життя українського народу, бачить увесь жах невілнничого існування, бачить на власні очі ту заразу рабства, що її посіяла в деяких гуртах політика московського наїздника.

Шевченко починає призадумуватися над причинами упадку українського народу, української козацької держави. Він шукає способів, якими можна було двигнути український народ і випалити

в деяких гуртах заразу рабства. Бо він любить "свою Україну" не тільки тому, що вона його Батьківщина. Він любить її великою любов'ю патріота-революціонера, що бажає величі своєї Батьківщини.

Картину тої України, де господарює москаль, де степи "запродані жидові, німоті" і чужинцям, де неситий ворог здирив з матері "полатану", а в тому помагають йому "перевертні" — дає Шевченко вже в першій поезії ("Розрита могила"). Налісав її під впливом цього, що побачив, відвідуючи Україну. Ворог "рне, розкопує" могиляк України. "Що там схоронили старі батьки?" — питає Шевченко. І відповів, що "якби то знайти те, що там поховали", зн. найти, здобути волю, що тепер "не плакали б діти, мати б не ридала".

І Шевченко рішає своїм словом до українського народу відродити Україну, образом славного минулого, "старого", пірвати народ до нової боротьби за нове життя. Він рішає викувати із свого слова "новий леміш і чересло" до "старого плуга", заорати теперішній український "переліг", та посіяти на ньому свою гарячу тугу за новим життям, новою Україною. Він радить, що з цього посіву

“Може зійдуть і виростуть
Номи обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукромату,
І наляжуть живої
Козацької тіл крови
Чистої святої.” (“Чигирин”)

Під впливом того, що пережив на Україні пише Шевченко поему "Сон". В ній представляє прекрасну українську землю, природу України, що могла б бути расм, якби не те, що в ній твориться з волі її гнобителів. У тім раї тепер знімають з шкурою з каліки лагана свитину, бо "нічим обути панят недорослих". У тім раї тепер "розпинають вдову за подушину", а "сина кують, сдиного сина, сдину надію — в військю оддають". У тім раї тепер "під тиню опухла дитина голодна мре, а мати пшеницю на панщині жие". Тим жалким злочинам протиставить Шевченко "ситу", "надугу", "обляту золотом" Москву ("от де рай" — говорить він). Це вона своєю бездушнюю, варварською системою одних тільки насильств перетворила в пекло його Україну, щоб мов "кабанів" годувати "своє панство". Це та сама Москва, якої цар Петро I. "розпинав нашу Україну", це та сама Москва, якої цариця Катерина II. "доконала вдову-сиротину". Та попри те уява Шевченка бачить і народини нового вольного світу, що виростає з традиції боротьби тих козацьких предків, що їх "Первий і Вторая" (Петро I і Катерина II) закатували голодом і каторгою в північних болотах при будові московської столиці.

1845 р. Шевченко вдруге іде на Україну, де пробував аж до часу арештування й заслання. "Був я торік на Україні — писав він про свій побут на Україні — скрізь був і вся бачив: сплюндрували нашу Україну катової віри німота (так називав він чужинців) з москалями". "Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить",

пише він в поемі "Іван Гус", маючи на думці українську дійсність. Шевченко все більше і більше застановляється над тим, якби вирвати український народ із тієї неволі. Він доходить до висновку, що глибока застанова над історичним минулим України це перший поважний крок до цього, щоб усвідомити собі шлях визволення. Вказуючи причини упадку України, те минуле вже теж дорогу до її відродження. Треба пізнати минулі помилки, щоб вистерігатись їх набудуче, в новій визвольній боротьбі. Ці думки розвинув Шевченко в поемі "Великий Лях". Виводить в ній три душі, символи трьох українських поколінь. Не пускають їх у рай тому, що зле служили справі свого народу.

Одну не пускають тому, що за життя перейшла вона з повними відрами дорого Богданові Хмельницькому, хоч не знала, що він їхав в Переяслав "Москві присягати". Шевченко вважав великим гріхом згоду провідних кругів козацької України часів "Великого Богдана" на союз з Москвою, що його заключено в Переяславі 1654 р. Вони повинні були знати, що цей союз принесе Україні тільки одну неволю. За те, що не передумали вони докінця впливу того союзу на долю України, за те, що не заінтересувалася цією справою ціла козацька провідна суспільність — не пускають душу, що є їх представником, у рай. Бо хоч "не знала" вона, що Хмельницький їхав "Москві присягати", хоч не знала наслідків цього союзу, але повинна була знати. Шевченко хотів цим сказати, що не може бути ніякого перемиря, ніякої угоди з ворогом України, що буде вона тільки тоді вільною, коли порядкуватиме нею сам український народ.

Душу, що представляє українську суспільність часів гетьмана Мазепи не пускають в рай тому, що вона напоїла цареві Петрові коня, коли він вертав з бою під Полтавою. Цей бій закінчився поразкою військ Мазепи і шведського короля Карла XII і віддав Україну під московське панування. Змагання Мазепи повинен був піддержати цілий український народ, ніодки свідомий українець не повинен був прихильним бути, як ота душа, московському цареві, катові України.

Третю душу не пускають в рай тому, що вона — ще малою дитиною — усміхнулася до цариці Катерини II, коли вона на "золотій" галері гуляла по Дніпрі (було це 1787 р.).

"Чи я знала, ще сповита,
Що так цариця —
Лютій ворог України,
Голодна вовчиця"?

Чи може не бути "лютим ворогом" України її гнобитель, хоч і яким гарним "золотим" і "милим" для людського ока він не виглядав би? Ось що висловив Шевченко в цих словах. Те місце в поемі "Великий Лях" значить теж, що таким самим "лютим ворогом" України є й теперішня Москва, доки вона панує над українським народом. Катерина II, до якої усміхнулася душа, це символ панування ворога над Україною. А до ворога не "усміхатися", але боритись з ним треба.

Дальше Шевченко представляє невідоме, окалічене, — бо оков-

дене віноюю неволею з визвольних думок і стремлень — сучасне йому покоління. Але він уже бачить прозви пробудження. Він знає, що навіть найбільш жорстока політика Москви не здужає вбити його народу. Вона тільки ще більше зчинить Москву ненависною українському народові. Україна всеодно повстане проти своєї ого ката. Москва руйнує все, руйнує пам'ятки козацької України. Але тим вона тільки копає для себе власний гріб. "Тоді їх (три душі) в рай ми повпусквасм, як все москаль позабірає". Зи, прийде час, що Москві дальше продовжувати своєї гнобительської політики вже не вдасться, бо повстане проти неї український народ і зруйнує на Україні й слід по Москві. Шевченко вірить, що народиться новий великий местики, що в боротьбі за волю України не пощадить і рідного брата-зрадника, і "розпустить правду й волю по всій Україні."

Ця віра Шевченка така сильна, що вона б'є з кожної його нової поеми. Ще в своїй ранній творчості писав він ("До Основ'янка"): "Смійся, лютий враже, та не дуже, бо все гине", але слава й пам'ять про світле минуле "не поляже, а розкаже, що діялося в світі, чия правда, чия кривда і чий ми діти". Тоді, коли Шевченко зглибив минуле України й обняв своїм зором величезні сили, що звільна будилися докруги нього до нового життя — ця віра зросла й ще більша зміцніла. "Встане Україна і розвіє тьму неволі" ("Суботів"), встане закований Прометей-герой, що йому московський закланний орел довбе "ребра, серце розбивас, та п'є його живу кров.

"Розбивас, та не вип'є
Живущої крові,
Воно знову оживас
І сміється знову.
Не вмірас душа наша,
Не вмірас воля,
І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого..." ("Кавказ").

"Встане правда, встане воля" — ось ті щораз відтепер частіші в Шевченка слова, він виповідає їх поруч насиченого глибокою вірою бойового "Борітеся, поборете". Коли порівняємо ті палкі слова-гасла з його давнім "не вернеться воля", "не вернеться козацчина", "не встануть гетьмани" — матимем картину тієї боротьби, яку Шевченко звів у власній душі, боротьби з величезним тигаром зневіри й сумнівів, що таміли не над ним, але над його сучасниками українцями, а серед них він жив і творив.

"ДО ЖИВИХ, МЕРТВИХ І НЕНАРОДЖЕНИХ"

Шевченко прийшов на світ у кріпацькій сім'ї. В роках своєї молодости перейшов крізь усі тяжкі змушення панщизняного ладу. Коли ж пізніше вкрвала його доля із закріпаченого селянського середовища, він завжди глибоко переживав недолу кріпаків, як свою власну. Сам перестав бути кріпаком. Але свого викуплення "за 2500 рублів" із кріпацтва ніколи не вважав "свободою". Він не ба-

чив різниці між своєю нібито свободою, а кріпацькою неволею. Не такої свободи прагнув. Він визнавав тільки одну справжню свободу: свободу вільного від московського панування українського народу. Він знав тільки одну свободу: волю України, і щойно в ній бачив справжню свободу українців. У часах неволи не знав Шевченко поділу українців на свободних і несвободних, на вільних і поневолених. Він бачив поневолення цілого українського народу, він бачив, що Москва гнобить без виімку цілий український народ, на всіх ланках його життя.

Але він бачив доокруги себе таких українців — що не відчували на собі тягару невільницьких кайдів, що почували себе свободними в тій тюрмі, яку збудувала для українського народу Москва. Їх стрічав він як урядовців і дворян в Петербурзі на московській службі, а ще більше підчас свого побуту на Україні 1843-го, 1845-го і дальших років. Між українцями поміщиками, землевласниками, дворянами стрінув на Україні чимало т. зв. "мочиморд", що про ніщо інше не дбали, як про ситий стіл "малоросів", що забували про власний український народ, і такі звичайних перевертнів, що були вірними слугами Москви, що помагали їй поневолювати український народ. Ці люди почували себе щасливими й свободними тим щастям і свободою, які спливають на раба з ласки його пана, з його багатого в охляпк стола.

Нерідко ті українці признавалися до українського народу, вихвалювали його мову, пісню, справді гарну й високу культуру. Гордились навіть славою історією України — бо ж були це внуки славних "козацьких пращадів". Але найважливішого не розуміли вони і не хотіли розуміти. Що їх обов'язком є станути до боротьби за відбудову тієї славної України, яку будували колись їх діди. Вони не хотіли розуміти, що їх обов'язком є стати рама в рама з цілим українським народом до боротьби за нову Україну, де цілий український народ, і вони, і теперішні кріпаки й усі могли б творити ще більшу велич своєї культури, щоб в ній ще більшої сили, розмаху й буйности могло набирати життя українського народу. В їх нібито більшій "свободі", в порівнанні із кріпацтвом, бачив Шевченко дорогу ціну, якою вони платили Москві за відречення від визвольних змагань. Він вимагав від них якраз тієї підлої "свободи" в ім'я справжньої свободи, свободи народу. Він хотів бачити в майбутній Україні власний для українців справедливий діл цілого народу, для усіх українців суспільний порядок, що в ньому кожний українець міг би рама в рама з цілим народом жити справжнім радісним життям, працювати й творити велич свого народу.

В привілеях сучасних Шевченкові українських поміщиків, землевласників, дворян бачив він не діло їх заслуг перед українським народом в боротьбі за його справу. Ці привілеї були довгом, який мали вони вирівняти участю у визвольній боротьбі, відкидаючи з погордою якраз оці привілеї-охляпи, що за них Москва купувала їх на свою службу. Ці думки розвивав Шевченко вже від ранньої своєї творчости. Про тих українців думав він, мабуть, пишучи в одній із перших своїх поем:

Єсть люди на світі —
Сріблом-злотом сяють,
Здається, панують,
А долі не знають, —
Ні долі, ні волі!

Коли Шевченко добре приглянувся тим людям підчас своєї поїздки на Україну, він щораз частіше картає їх своїм немилосердним осудом. В "Розритій могилі" виводить перевертня, що помагав москалеві господарювати на Україні. В поезії "Сон" з погордою і глухим картає "землячків", що "по московськи так і чешуть, сміються та лають своїх батьків", що перейнялися "московською блекотою" (дурійкою).

Свої погляди на заражену московським духом і рабством українську поміщицько-дворянську верству висловив Шевченко в "Посланню до живих, мертвих і ненароджених". В ній накликає він отих "поганих правнуків" — "славних прадідів великих", зн. козацьких провідників козацької України, щоб вони не тільки любили в Україні поверхню "тихий рій" — мову, пісню, красу української землі і її природи, її минуле. "Подлюбіте щирим серцем велику руйну" — зн. любіть в ній жорстоку сучасність, любіть цілий український народ, доломіть зусиль, щоб дивинути його з дна московської тюрми до нового життя. Шевченко каже, що замало чванитися красою рідної мови, пісні, землі ("І гармонія і сила, музика та й годі"), замало чванитися своєю історією й її героїчними постатями ("У нас Брути і Коклеси (зн. герої) славі незабуті!"). Треба теж глянути отверто на життя українського народу на тій прекрасній землі, на "люд потомлений" на панщині, на те, що "людей запрагають в тяжкі яра". Треба ще знати і те, що славу в порівнянні з "убогими римлянами" історією України творили потоки козацької крові, що слава воля козацької України:

"Кров'ю... умивалась
А спала на кұпах,
На козацьких вольних трупах,
Окрадених (з волі) трупах".

Що з того, звертається Шевченко до українських поміщиків, що вони захоплюються Україною і вчитаннями з московських і німецьких вникнок гарними правдами про справедливість, коли це в них тільки "великих слів, велика сила", а в дійсності

"...Хилитесь, як і хилялись,
І знову шкуру дерете
З братів незрячих гречкосіїв..."

Що з того, що вони чваняться історією України, а наділі дальше ходять в московському ярмі і не повстають до боротьби.

"Чого ж ви чванитесь — ви,
Сини сердешньої України?
Що добре ходите в ярмі,
Ще краще, як діди ходили?"

"Діди" у Шевченка це ті предки українців, що вели боротьбу за визволення України з-під чужого ярма. Їх боротьбу називає Шевченко "незабутими ділами", "тажкими ділами". Їх боротьбу ставить Шевченко взором для наслідкування сучасного покоління, що спить у невідомості. Щоб у цій новій боротьбі не забракло всіх українців, щоб взяли в ній живу участь усі сили українського народу, т. зв. вищі українські суспільні верстви мусять зрозуміти потреби цілого свого народу, ограбованого, окраденого з волі, гідності, землі, з усього. Вони мусять перестати дивитися на визвольну боротьбу закріпаченого селянства, що бореться і за владу на своїй землі і гідні умовини життя, як на розбишачтво. Бо були в часах Шевченка такі, що дивились на визвольний рух селянства, що виростав з ґрунту жадливого господарського положення, як на розбишачтво.

"Гайдамаки — не воїни —
Райбойнікі, вори (злодіі),
Пятно в нашой історіі". —

Ось як оцінювали деякі українські поміщики гайдамацький рух ("Холодний Яр"). Їх то питає Шевченко:

"По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім дакою,
І сердешнім людом
Торгусте?"

Українську землю вважав Шевченко власністю цілого українського народу. Він глядів на боротьбу українського закріпаченого селянства "за землю" не як на "розбишачтво", але як на боротьбу за "волю", за "правду". В своїй хаті своя правда, і сила і воля" — говорить Шевченко в "Посланію". Він бачив, що селянство бореться за землю не тільки на те, щоб захопивши її, дальше гнути шию в чужому, московському ярмі. Він бачив, що селянство бореться при тому за повне право українського народу бути господарем своєї землі і творцем своєї долі. Він бачив, що те селянство видигало рівночасно проти ворожого порядку і "свою віру", "свою правду", "свою волю", на своїй українській землі. А за такі справи "розбійник не встане", за такі справи батько "не заріже лукавого сина" (зрадника), "не розіб'є живе серце за свою Україну" ("Холодний Яр").

І Шевченко звертається в "Посланію" до тих земляків, щоб "схачемунулися", щоб на "чужому (московському) полі" не шунали добра-правди, бо тільки "в своїй хаті", у вільній Україні "своя правда і сила і воля", бо "нема на світі (другої) України, немає другого Дніпра", зн. своє щастя може створити український народ тільки на своїй землі, тільки в боротьбі за "свою Україну". Хай отже вони боряться за неї, хай не дурять дітей своїх, "що вони на світі на те тільки, щоб панувать", як панують московські "байстрюки Слатерини", деручи шкуру з українських селян. Шевченко зиває їх схачемунутися, бо вже останній час, бо лихо їм буде. Він своїм пророчим передчуттям бачить, що

"Розкуються незабаром
Заквані люде,
Настане суд!"

Український народ розправиться тоді з московськими гнобителями, "байстрюками Єкатерини". І коли в той час нащадки сучасних Шевченкові українських панів стануть осторонь і вороже поставляться до визвольних змагань українського народу, то і їх кров потече з кров'ю ворогів у синє море. Бо "не буде кому помагати", бо "одидурається брат брата і дитини мати". Бо буде це день останнього суду, день останньої розплати з ворогом України.

На таке поставлення справи визволення українського народу не здобувся ніхто перед Шевченком, а й після нього ще довго-довго мусила вона дозрівати в свідомості найбільше глибоких умів. Шевченко не бажав тільки поверховного визволення України, де створені неволею неправди-несправедливості мали б остати надалі і надалі розжирати мали б творчі сили українського народу. У визволенні України Шевченко хотів бачити визволення усіх сил українського народу. В майбутній Україні хотів він бачити одну велику спільноту, де усі люди праці — оті мільйони кріпаків, яких бачив довкола себе — мали б творити велич того, що звали вони словом: Україна. Шевченко бачив у своєму, як звали його плиткі умі "простому" народі усі цінності, які вчинили український народ як монументом великим і славному, і з них добачував здорові зародки майбутньої величі України. Ось чому Шевченко відмовляв частині українців права наживатись, на шкоду цілому народові, тим добром, що мало служити цілому народові, що мало бути опорою і засобом для цілого народу в його стремліннях вгору, до повного буйного життя. В майбутній Україні Шевченко не хотів бачити негідного пониження одних українців перед другими, але спосний одною "своєю правдою"-справедливістю український народ, щоб кожний українець мав змогу гідно жити, гідно працювати й творити. Видвигненням такої нової порядкуючої суспільної ідеї, яка не признає одним українцям більших привілеїв над другими, яка не визнає "заслуг", тільки внутрішній обов'язок-можливість кожного українця творити, рама в раму з другими, велич свого народу — тою ідеєю Шевченко може найближчий нашим часам.

Ще більше близький Шевченко нашим часам тим, що здійснення тієї ідеї бачить він у боротьбі українського народу проти ворожого, московського панування за встановлення влади українського народу над українською землею. Шевченко здавав собі мабуть справу, що не всі "українські пани" послухають ради його великого серця, що не всі здобудуться на те, щоб з погордою відкинути блеск рабських охланів із стола ворога. Тих рабів, що не вміли перебороти в собі посіву неволі, що їх рабській і низькій, привченій гнобителями до товстих почестей вдачі, дорожчий старий породак від того нового й власного, який несе непореможна революція визвольного народу — Шевченко не вагається в день останнього суду над ворогом України поставити їх поруч гнобителів і їх кров'ю прочистити дорогу до нового життя. Бо в новій Україні не хоче Шевченко бачити нічого з того, що могло б як залишка неволі сковувати

творчі сили українського народу. Нова Україна для Шевченка — це Україна нових — не рабів — але воєнних людей, творців нового життя. Такою повинна бути Україна кічно, Україна “живих і некадрованих” — в сучасному і майбутньому.

НАРОДИНИ НОВОГО СВІТУ

Велике слово Шевченка прийняла, навіть із захопленням, тоді дуже мала горстка сучасних українських громадських діячів. “Витали” його і “хвалили”, як сам каже й ті гурти українців, що користувались ласками дворянства й поміщицтва, що спливали на них із рук московського гнобителя. В тому часі були вони самотніми, що могли підняти освідмлюючу освітньо-культурну, а далі й національну політичну роботу у власному народі. Могли та не відчували потреби цього, не розуміли й не хотіли розуміти.

В селак кріпаків була гаряча воля вирватись з-під визиску, понижень і панцизнаних жорстокостей, була туга за новим життям, бо як могло її не бути. Але той кріпак потребував передусім того світла, яке вказало б йому дорогу до нового життя, яке вказало б йому, як він може й повинен будувати його. Наразі він знав тільки те, що в новій дійсності не може бути панцизняка нагад, але що крім цього повинно бути — він не знав. Не знаючи цього, міг він піднятися на новий акт розпунки, міг він скупати в крові своїх гнобителів. Але цей вибух народнього гніву міг скінчитися невдачею і новими тяжкими кайданами. Щоб визвольна боротьба скінчилася в останньому зударі з московською неволею треба було, щоб мільйони з своїй ненависті до неволі мали теж у своїй свідомості зариси того нового світу, що його хотіли збудувати. Треба було, щоб мали вони в своїй голові аснү й виразну політичну мету, щоб мила в масі і діяла в ній виразна політична ідея — отой необхідний план бою з ворогом і план того порядку, що має зайняти по ним місце. В часах Шевченка треба було довгої, апертої й витривалої праці, щоб вчинити, закований у кайдани московського режиму й політичної темноти, український народ свідомим цілей боротьби.

Шевченко здавав собі з цього справу, коли так запопадливо забирався до видавання книжечок для тих мільйонів кріпаків, яким вони були дуже потрібні. Він завжди підкреслював потребу книжечок “тільки про нашу історію”. Не важно тут наскільки в тодішніх умовах ця думка Шевченка була до здійснення. Ці “книжечки” зраджують тільки те, як глибоко відчував і розумів Шевченко взагалі потребу негайної й великої суспільно-політичної й національної активності, яка збудила б цілий народ до свідомого життя й боротьби.

Та як безпомічним мусів себе почувати Шевченко в обличчі байдужості й “солодкого” незвідницького сну тих українців, що могли, і яких обов'язком було підняти таку акцію. Вони захоплювались його словом, “витали” його, “хвалили”. Але приглянувшись їм, Шевченко побачив, що в них нема ніякого бажання, ніякої волі стати активно до національної праці, до пробуджування українського народу. Він бачив, що одні з них, ота мала горстка діячів, що гуртувались довкола нього, теж не надто глибоко розумів українську на-

ціональну справу. Він шанував тих своїх друзів, що писали українською мовою. Але він бачив і їх москвофільство, він не мав довіри до їх слав'янофільських ідей. (Тамта то буде справа з тою федерацією — говорив він з насміхом). Його боліло те, що вони не хотіли пригладитись добре життю українського народу, мільйоном кріпаків, а бачили тільки зверху саму красу села ("Якби ви знали, паннічі, де люди плачуть, живучи, то ви б ідилій не творили..."). А поза ними бачив масу "мочиморд", малоросів, перевертнів, чиновників і бюрократів, яким "аби повне корито, їм усіюди добре. Сидять собі свині в сажі") і чужою працею черева розпихають". На вершині своєї творчості 1845 р., коли перебуваючи на Україні мав перед своїми очима повний образ упадку й рабства тих українців, Шевченко стверджує з жалом і повним обуренням:

"І я прозрівати
Став потроху... доглядаюсь
Бодая не казати!
Кругом мене, де не гляну
Не люди, а змії..." ("Три літа").

Шевченко чує, що не вернеться знову його давнє "веселеє слово... і в серцем до вас не вернуса", бо немає в ньому віри до таких людей. Але він не тратить віри в сам український народ і до нього пише три дні після тих гірких слів своїй могутній "Заповіт" (25. XII. 1845).

Цієї віри в Шевченка не змогла вбити й злиш десятилітня жахлива каторга, куди кинув його московський жандармський режим (1847 р. 22 квітня Шевченка арештували, а 30. травня засудили на вічне заслання і заслали в салдати зразу в Орську кріпость, а опісля (1850 р.) в Новопетровський форт). Що це була за каторга — цьому дає свідоцтво той факт, що за 6 і пів року побуту Шевченка в Новопетровській кріпості не маємо ніодного його твору. Вже сама заборона писати й малювати були для нього — поета й малара — жахливою тортурою. Попри цю найбільшу тортуру мусів терпіти усі тортури радого салдата, а в Новопетровському форті ще й щоденну ревізію наглядача чи не має де в убранні чи чоботі оліція чи хлоптика паперу. Але зломити його це не змогло. "Караюсь, мучюсь, але не нежось" — говорить він. Як гордо держався на суді, так таж з повною холоднокровністю — зносить салдатыську каторгу. "Немає тепер — лише він в одному хисті із заслання — у мене ні суму, ні радости, є зате мир душевний і спокій моральний, аж до рибачої холоднокровности".

Так почувати себе міг тільки той, що без вагання вірив в перемогу своєї великої правди. Бо хоч Шевченко втратив віру в ті сучасні йому українські круги, що могли підняти народ до нового життя, він не стратив віри в сам український народ. Він вірив, що не сьогодні то в майбутньому народиться із нього й стане його силою новий вольний світ на його землі. В цій твердій вірі він надаліше в каторзі залишався собою й своєю творчою уявою ще

*) саж — хлів.

дальше й глибше старасться проникнути оці майбутні народини нового світу. "Мені однаково — пише він в тюремній келії Петербурзької штабелі — чи буду я жити в Україні, чи ні",

"Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплагь, лукаві, і в огні
Ї окраденую збудать..."

Майбутнє України тривожило Шевченка! Він прагне, щоб у великий час ("в огні") український народ не був приспаний злими духами-рабами, не був нимк "окрадений" із визвольних дум.

Коли ж вернув після десятилітньої ваторги, підорваний на здоров'ю з тим самим завзяттям і впертістю, що десять років тому, кидас в нових поемах нове палке й гостре наче удар меча — слово до українського народу, повне віри в перемогу правди, в прихід нового світу. Він вірить, що прийде цей світ так неминуче й проти усіх жорстоких намагань спинити його, як переможно поконало християнство неволю, облуду і гниль Риму жорстокого Нерона — царя ("не в наших краі", додає насмішливо Шевченко — бо й тут цар! — значить і Москву жде така доля). В "Неофітах" Шевченко взазує, що воля Неронів є безсила супроти переможного походу героїв нової правди. Бо в героїв отих "і мечі в руках добрі, гострі обоюдні, на отмищеня несправд і в науку людам". Вони "олюють царей неситих в залізній пуга" і "осудять судом своїм правми". Хоч гинуть вони з руки ката, але їх чин здобуде вічну славу, їх визнаці, не-наче мати Алянда — "сина-сили" з "Неофітів" — розголосить по "торжищах і чертогах" правду-ідею, за яку вони гинули, встануть за неї нові борці, нові герої. Власні їх матері благословитимуть їх на боротьбу, неначе Мати Христа, що говорила дітям, як його розпинали на хресті: "Нехай іде, нехай іде! Отак і вас він поведе!" ("Марія").

Шевченко вірив, що "дімлемось таки "колись" свого "Вашингтона", що поведе "на сотні, а мільйони" українців до бою за нову Україну, новий світ. Свою віру будував Шевченко на нових молодих силах українського народу, що виростуть в майбутньому зі здорового народнього корена. Ці молоді сили зірвуть із усім, що вноси в історію України відступники й раби "Галагани й Кисілі й Кочубеї Ногаті". Було чимало тих відступників.

"Минуло все, та не пропало.
Остались шашелі (черваки): Гризуть
Жеруть і тлять старого діда (Україну),
А од коріння тико, любе
Зелекі паростк ростуть.
І акростуть..."

"Уже внучата зачались, і виростуть вони колись" — говорить Шевченко в іншій поемі. Оце ті нові "тверді та смілі руки", що їх домидає український народ, оце ті нові месники, що відплатять гнобителям за кривди народу, що збудують новий світ. Ця нова віра Шевченка — це вислід його глибокої застанови над маловартністю

отих сучасних йому "рабів з ковардою на лобі", лакеїв в золотій оздобі", "підміжків царських". "Не вам... за правду пресвятую стать і за свободу", говорить тепер до них Шевченко. Він бачить більші і могутніші сили в українському народі, більше здібні до боротьби й будівництва нового національного порядку, України — "без хлопа і без пана", за яку боротися український народ в минулому й буде боротися в майбутньому.

"На ваді й хибі нашого вищого суспільства" — писав Шевченко в "Щоденнику" 1857 р. — "не варто звертати уваги. Поперше задля нечисленности цього суспільства, а подруге, задля застарілости моральних хвороб, а застарілі хвороби, коли й можна виликувати, то тільки героїчними засобами." Не тяжко зрозуміти, що вважав "героїчними засобами" творець "Заповіту" і "Послання", що ціле своє життя виділяв ідею визвольної боротьби, послідовної й безпощадної, що після неї не лишилось би й сліду по гнобителюх і наслідках неволи на українській землі і в житті українського народу. Шевченко відкидає всяке хитання й пізасоби, які могли б зв'язати руки українському народові в боротьбі "за свою правду і силу і волю" в "своїй хаті". Він, як справжній революціонер, вказує не тільки на Москву й волить валити гнобительський порядок ворога, але має теж відвагу розкрити хвороби власної спільноти і вказати дорогу до їх основного радикального виликування. Він має таке глибоке відчуття дійсности, сучасної й історичної, що не дає звести себе ніяким оманним надіям, ні слав'янофільству, ні "братерству", ні лібералізові ("современним огням"), ні надіям на реформи і полегші ("добра не жди" від Москви!), що їх полядали деякі українці при вступленні "нового цара" на московський престіл (Олександр II 1855 р.). Шевченко повторює засядо думку, що

"...Щоб збудить
Химерну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сохиру,
Та й заходиться вже будить".

Потребу негайного будження, негайного ширення національно-політичної думки і негайного чину ставив Шевченко своїм сучасникам як палаюче завдання хвилини. Він здавав собі справу, що процес національно-політичного освідомлення і активна постава свідомих національних елементів до справ життя, — це необхідна передумова перемоги народу в день останнього суду над московським гнобителем. Бо коли до дня цього суду політична свідомість не зобілізус усіх українців, коли ланцюг чинів не підготує народу до останнього виступу, коли український народ буде день перед ним окрадений, не тільки з волі й усього, але й із свідомости про волю, то як можна мріяти про перемогу над ворогом. І скільки пророчого передчуття міститься в його тривожному "та не однаково мені, як Україні зліи хюде приспелть, лүкеві і в огні її окраденую збудять", що так дослівно сповнилося у великому визвольному зриві українського народу 1917-1920 рр., коли приспані "современними огнями" соціалістичні провідники так грубо нашкодили українській справі.

В глибоким вичуттю української історичної дійсності, в геніальнім видивленні усіх духовних вартостей, що тинили в минулому український народ великим народом і мали таким чинити його в майбутньому — є ціле величезне значення Шевченка. Він зміг видивити ці вартости, ці правди з глибини історичного буття українського народу, з великих неспомитих ще його сил, які видали й самого Шевченка, хоч були закриті шкаралушою неволі. Він надав тим правдам того величнього вислову, що коли вимовимо їх, вони звенять в нашому усі неначе Заповіді Божі і втрачають свою велич, коли тільки вимовимо їх не так, як сказав це він.

Ось чому його правди, його слово найшло таке глибоке прийняття в українському народі, ось чому і сьогодні і завтра його ім'я вимовлятимуть українці як своє гасло, свою програму, як образ тої України, яку мають створити і своєю працею й творчістю будувати її даліше вгору. Бо досі ніхто поза ним не видивив у такій глибині, повноті й силі тих фундаментів, на яких вона має стати й рости. Досі ніхто поза ним не вказав українському народові таких широких, твердих і певних шляхів до його величі. "Він кермує Україною як король" — говорить про нього визначний український сучасний письменник.

З його ім'ям українські селяни повставали кривавими бунтами проти панщини на самому її склиі (1854-56 р., панщину скасували в Росії 1861 р.), його думки про "правду-исту" відживали пізніше в усіх вибухах народнього гніву крізь бурхливі 1905-6-ті роки, аж до великої історичної дати 1917 р. В цьому великому році озброєні лави українських воєнів з його портретом в руці неначе бойовим прапором машерували вулицями Києва, присягали на колінах, сповинити його "Заповіт" й пішли в криваві бої за владу українського народу на Україні, за владу Києва над українською землею. Криваві ці бої не скінчилися перемогою у великих 1917-1920 рр. Не скінчилися і в рр. 1939-1947. Але не скінчилася й саме боротьба. Вона йде далі. Її продовжують пересмники революційної спадщини Шевченка, що йдуть слідами його життя, його правд і тієї героїчної традиції, яку вони створили на просторі кількох десятиліть, на побосвищах 1917-1920 рр. і в рр. 1939-1947. Є їх не леґіон, але мільйони. Їх чинами керує воля Шевченкового Заповіту, невміруща воля його великої ідеї. Це справді найбільший Володар України. Це справді Король. Як може не перемогти воля цього володаря що володіє армією, якій на ім'я: нація!

Борітеся — поборете:
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
І правда святая!

Тарас Шевченко

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ !

ПОШИРЮЙТЕ !

ЧИТАЙТЕ !

Вільне Слово

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК

заснований у Торонті у 1934 році

Річна передплата в Канаді — \$6.00.

Поза Канадою — \$7.00.

ЧИТАЙТЕ !

ПОШИРЮЙТЕ !

ВИДАННЯ "ВІЛЬНОГО СЛОВА" :

1. Константин Віда: "НА ВЕРШИНАХ ІДЕЇ І ФОРМИ" (вичерпано)
2. Микола Приходько: "ДАЛЕКИМИ ДОРОГАМИ", повість у двох томах із визвольної боротьби українського народу (1928-1958 рр.) — Ціна обох томів — — \$7.00
3. Календар "СЛОВО" на 1961 рік (вичерпано)
4. Володимир Шелест: "КНЯЖА УКРАЇНА У СЛОВІ О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ" — — — — — \$0.50
6. ТАРАС ШЕВЧЕНКО — збірник з нагоди 100-их роковин з дня смерті Пророка України — — — — \$0.50

Друкуються:

5. Богдан Галайчук: "ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ДОГОВІР"
7. Кнут Гамсун: "РЕДАКТОР ЛЮНГЕ" — роман у перекладі Б. Олександрова.

Замовлення надсилати на адресу "Вільного Слова":

"VILNE SLOVO"

286 Lisgar St. — Toronto 3, Ont. — Canada